

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

На седници одржаној дана 25. априла 2024. године Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Александре Михајловић** под насловом „Поетика прозе Милке Жицине“ урађену под менторским руковођењем **проф. др Предрага Петровића**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. МЕНТОР

Име и презиме: Предраг Петровић
Звање: Редовни професор
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 20. октобар 2021.
Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Драгана Вукићевић
Звање: Редовни професор
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 24. маја 2016.
Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Валентина Хамовић
Звање: Редовни професор
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 25. априла 2023.
Установа на којој је запослен: Факултет за образовање учитеља и васпитача, Београд

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Александра (Зијад) Михајловић
Датум и место рођења:	7. јануар 1969, Београд
Наслов мастер рада:	Компаративна анализа драме <i>Тесла</i> Милоша Црњанског и романа <i>Тесла, портрет међу маскама</i> Владимира Пиштала
Датум одбране мастер рада:	12. јуна 2009.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српска књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. Александра Михајловић, „Компаративна анализа Ахмеда Нурудина и Фауста, или да ли је човек увек на губитку“, рад објављен и у зборнику *Наука и слобода*, Источно Сарајево, 2014, стр. 141–153.
2. Александра Михајловић, „Говорна разноликост у роману *Очеви и оци* Слободана Селенића“, рад објављен и у зборнику *Наука и евроинтеграције*, Источно Сарајево, 2015, стр. 182–191.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Поетика прозе Милке Жицине

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања је књижевни рад Милке Жицине. Милка Жичина је објавила романе: *Кајин пут* (1934), *Девојка за све* (1940), *Друго имање* (1961), *Село моје* (1983), *Сама* (2009); збирке приповедака *Репортаже* (1950), мемоарске прозе *Записи са онколошког* (1976) и *Све, све, све* (2002); бројне приче, репортаже и путописе. Предмет дисертације је истраживање књижевног рада и поетике Милке Жицине, у контексту међуратне и послератне српске литературе. У раду се поредити стваралаштво Жицине са другим ауторима и ауторкама истог преиода, испитује авангардност проучаваних текстова, идеолошка обојеност текста, ангажован друштвено-политички живот. Врло значајан сегмент дисертације и утицаја ове ауторке на женско писање у нас, са отвореним питањима о положају жена у патријархалној и (мало)грађанској средини, питање страхова и остварености жена као супруга, мајки и

хранитељки породица, као и питање њихове потчињености која је, с једне стране, изазвана друштвеним кодексима, а са друге, немогућности остваривање слобода и права.

Циљ истраживања је проучавање објављених и необјављених дела Милке Жицине, која до сада нису систематски проучавана, сагледање приповедног дискурса ове књижевнице на основу којих се започиње расправа да ли њена дела спадају у значајна остварења националне књижевности, као и докази да њена дела, неоспорно, спадају у књижевно-историјски контекст модернизма. Циљ рада је да се докаже вредност њених објављених дела која је још средином тридестих година хвалио Павле Бихали. Према су социјална и класна питања у њеним првим романима један од покретача радње, ипак у модерном читању ова дела доносе и друге карактеристике: инаугуришу у српску прозу тзв. женски роман, где је хероина, супериорна у болу и патњи, али освешћена како по питању мушко–женских односа, тако и по питању потчињени–подређени у пословном смислу и, истовремено, интуитивна у сагледавању друштвених, економских, културолошких и људских вредности.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидатакиња полази од хипотезе да проза Милке Жицине није до сада довољно истражена и на одговарајући начин вреднована у српској историји књижевности. Често се прозни дискурс Жицине оцењује само са гледишта соцрелазма чиме се контекст жртвовао идеологији. Дела Жицине су се тумачила кроз дискурс политичке обојености, али она нуде и другачије виђење, које није само ствар идеолошке заснованости и социјално одређеног дискурса. Ова теза анализира психолошки дискурс приповедања Милке Жицине, односно одређен патријархатом, положај жене како у руралној, тако и урбаној српској средини. Кандидаткиња настоји да докаже да Жицина проговара гласом, пре свега, дубоко хуманистичким који је запитан о тоталитаризму и смислу модерног човека, његовог живота и хтења. Јавни дискурс о социјалним питањима који је био доминантан у време стварања Жицине јесте присутан у њеном опусу, али свакако није једини пут у тумачењу њених дела. Њена дела треба посматрати плуралистички, и, наизад, ослободити их историјских, културолошких и политичких стега времена у којима су настала.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација има 245 густо куцаних страница и састоји се од шест поглавља: „Увод“, „Поетика међуратне прозе Милке Жицине“, „Поетика прозе Милке Жицине након Другог светског рата“, „Логорска проза“, „Новински рад, приповетке и рукописна заоставштина“ и „Закључак“.

У делу рада који се односи на међуратни период дата је анализа прва два романа – *Кајин пут* (1934) и *Девојка за све* (1940). Први роман се одмах по објављивању сматрао пионирским романом пролетерске књижевности. Већ на почетку се видело да је проза Милке Жицине поетички самосвојна, врло оригинална, емпиријска, тада изразито социјална, неореалистичка. Том реалистичком дискурсу у описима како руралне, тако и градске средине, Жицина је остала доследна до краја свог стваралаштва. Истовремено, *Кајин пут* је један од ретких међуратних романа у чијем приповедном дискурсу доминира бунтовнички женски лик који не прави компромисе. По броју превода на француски, чешки, бугарски и немачки, првенцу Милке

Жицине скоро да није било премца међу тадашњим српским романима. Она је у овом роману највише социјални и ангажовани писац, како је карактеришу, али већ у њему може се видети и почетак зрелог женског писма у српској литератури, који прати гинокритичке осврте и истоветна питања која се постављају и у англосаксонској и француској литератури. Кандидаткиња указује да је роман је значајан и на семантичком плану и могао би да понуди један модеран контекст занимљив и савременом читаоцу. Други роман *Девојка за све* први је српски роман који описује живот служавке најпре у руралном, а потом и престоничком патријархалном окружењу, са илустрацијом насловне странице Ђорђа Андрејевића Куна. Роман *Девојка за све* јесте један од најважнијих женских романа и значајно доприноси развоју женског писма у српској књижевности, онда када га готово није ни било, а и када би се хотимице појавило, за њега нико није марио. Са друге стране, Жицина у својој јунакињи даје слику нове жене-револуционарке, која се не бави положајем свих жена и потлачених, њиховим економским ослобођењем и образовањем, а посебну пажњу посвећује односу међу половима, љубави и моралу, правди и истини, ономе у шта је ауторка дубоко веровала. Премда се може читати као засебно дело, у ствари је наставак *Кајиног пута* и чини с њим приповедну. Главна јунакиња кроз социо-историјске и културне реалеме, сопственим доживљајем, формира једну врсту особеног филозофског поимања живота и света, сагледајући тиме и живот обичне жене у патријархалном окружењу. Истраживање поетике Милке Жицине кандидаткињу води и ка откривању битних конститутивних особина и поетских константи, најпре карактеристика јунакиње Каје која је најпре путник. Стари свет може се мењати и путовањима, и у традиционалном смислу – путем који води некуда, и метафориком пута, оног дијалектичког, саморефлексијског, платоновског, али и у смислу великог путовања, као симболом напретка и прогреса. То је произвело и специфичан хронотоп од славонског села, преко Славонског Брода, до Београда, као и мењање Кајиног фокуса и тачке проматрања, метафизичког и духовног путовања у коме она напредује, формира се, едукује, скреће од оног увреженог, конвенционалног и кроз призму виђеног избегава подмуклост идентификације. Вештом стратегијом приповедања Жицина јунакињу измешта са фиксне позиције, сусреће је и суочава с непознатим, бежи од уцртаног, трансформише је у ишчекивање и преиначава задато, егзистенцијално и емотивно се дислоцира, те кроз метафоричко сећање оформљује нова мисаона кретања. Тиме путописни и аутопоетички дискурс, који је туђину претаче у питања, постаје битна особина приповедања Милке Жицине. У прва два романа објављена пре Другог светског рата, пролетерска, активистичка и емпиријски уверљива Каја проузрокује самоспознају, ону антрополошку, носећи дубок печат завичајног и матерњег у лексици, понашању и размишљању, а путовањем трага и спаја различитости, црпећи најбољу енергију и поуку из њих, те у новој, интеркултуралној средини огољене престонице развија потребу за проматрањем и упијањем и тог туђег, добијајући жељу за мењањем и стварањем најбољег од свих могућих светова. Специфичан хумор иронија и аутоиронија још су једна од поетичких одлика Жицине. Она не пропушта и дубоко емотивне, али и натуралистичке мотиве, измичући се и кометаришући метеже у којима се обрела.

У послератном периоду књижевног рада Милке Жицине посебна пажња је посвећена роману *Село моје* (1983) и збирци *Репортаже*. Ауторкин први послератни роман *Друго имање* (1961), након логорске голготе, окарактерисан је у тадашњој критици као превазиђен, писан застарелим неореалистичким стилем. То је било довољно да Милка Жицина заћути, барем што се објављивања тиче, све до потресног романа *Село моје* (1983), који је за живота била њена лабудова песма. Кандидаткиња указује да је поетика Милке Жицине утемељена на аутобиографском, исповедном, али је условљена и хабитусом саме ауторке, њеним номадизмом

и странствовањем, тежњом и потрагом за бољим светом. Њена неукорењеност је у ствари потрага за укоренењошћу, па се та контрадикторност најбоље сагледава у лирском роману *Село моје* (1983), веома богате лексике, оне завичајне, дијалекатског језика Западне Славоније, заборављеног, којим се портретишу ликови. Рефрен „Немој се ничега сећати“ обухватио је животни мото, а ауторкина последња књига дала је нов поетски приступ, садржајно посве другачији, модернистички, да би потом прешла у постмодернистички дискурс, у постхумно објављеним делима, која су скривана, из идеолошких разлога, без икакве назнаке да ће моћи икада да се објаве.

Значајан део ове дисертацији посвећен је логорологији Милке Жицине. У дискурсу сећања бивших затвореница она има, такође, претходничку улогу у формирању женског правца у оквирима целовите дискусије на тему југословенских логора за информбироовце. Ухапшена је 1951. године као зрела педесетогодишња жена, нашла се у београдском затвору Главњача, одакле стиже у женски логор Столац у Босни и Херцеговини, где борави од 1952. до 1955. године. У романима *Сама* и *Све, све, све...* износи се необично сведочанство, које се истиче високом уметничком вредношћу. Оба романа, изашла постхумно, написана су седамдесетих година, петнаест година након изласка, али је ауторка била принуђена да крије своје рукописе. Мемоарске записе *Све, све, све...* Михајло Лалић је упоредио са *Записима из мртвог дома*.

Логорска проза Милке Жицине језичким механизмима изражава сву немоћ кажњенице, уз живу интертекстуалност и цитатност. Особито се у оба дела позива на Достојевског и његову судбину затвореника, потом се поиграва с Гетовим *Фаустом* и продајом душе ђаволу, као и Сартровим егзистенцијализмом. У оба романа може се приметити цинично обраћање Богу и карневалска изокренутост целокупног меморијског дискурса након преживљених патњи. Статус стварности у тексту је удуплан двоструким временом, приповедним и приповедачким који артикулишу најинтимније тренутке. Она нуди читаоцу сведочанство и расправу о необоривој истинитости сопственог документа-записника, нуди жив дијалог, у различитом времену, да би данашњи читалац преузео расправу о тексту, о истинитости и поетској презентацији. Интересантној судбини романа *Све, све, све...* такође је посвећена посебна пажња. Неколико страна, уз подршку Александра Тишме, било штампано у часопису *Летопис Матице српске* у децембру 1998. године.

На крају дисертације кандидаткиња се бави необјављеном, рукописном заоставштином Милке Жицине која се чува у Завичајном фонду Библиотеке града Београда. Реч је о роману *Суво лишће* и фасциклама пуним машином откуцаних приповедака, записа, дневника, често у неколико примерака, са ручно додатим исправкама, прецртаним, уметнитим и поновљеним деловима. Њене приповетке сматрају се знатно слабијим од романа, али, у рукописној заоставштини има приповедака које су далеко боље од објављених са занимљивом, врло особеном тематиком, одличном лексиком, посебно датом у функцији психолошке и социјалне мотивације ликова.

У закључку дисертације кандидаткиња истиче да се идеолошки контекст, којим је прожето целокупно стваралаштво Милке Жицине, може узети као главна одлика поетике њених дела. С једне стране комунистичка, или социјална обојеност, а са друге стране оштра критика истог, нарочито у њеним делима у завршној стваралачкој фази, када се враћа из логора Столац, говорећи о изразитој хуманости, која надилази политичко опредељење. Критика која се запажа у последњим делима, има често ироничан тон, готово субверзивно доводећи у питање међуљудске, међуполитичке и међуидеолошке фракције. Непожељне теме, оне о којима се дуго све крило, о којима се ћутало, Жицина износи смело, премда своје главно дело, роман *Све, све, све...* није објављен за њена живота.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Александре Михајловић је пионирско научно дело које по први пут код нас систематски и целовито сагледава место и значај Милке Жицине у контексту српске међуратне и послератне књижевности. У дисертацији се анализирају како објављених тако и необјављена дела Милке Жицине, њен рад у новинама и часописима, њена ангажованост како у књижевном и културном као и политичком смислу. Посебну вредност овога рада представља проучавање рукописне заоставштине ове ауторке. Врло значајан је и сегмент утицаја ове ауторке на женско писање у нас, са отвореним питањима о положају жена и у патријархалној и грађанској средини, потом питања остварености жена као супруга, мајки и хранитељки породица, као и питање њихове потчињености која је, с једне стране, изазвана друштвеним кодексима, а са друге, немогућности остваривање слобода и права. Кандидаткиња указује да сва дела Милке Жицине постављају егзистенцијалистичка питања, активирају индивидуалну и субјективну перспективу који сагледава и опште и универзално, подвлачећи постојање, стварност и начин живота у којима је субјекат запитан над питањима људске слободе, аутентичности живота и истине. У делима Жицине се осећа одјек социјално ангажоване књижевности али под утицајем модерних поетичких токова.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације аутора констатовано је да утврђено подударње текста износи 3 %.

Овај степен подударности последица је цитата из примарне и секундарне литературе, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Поетика прозе Милке Жицине“ кандидаткиње Александре Михајловић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Поетика прозе Милке Жицине“ коју је урадила кандидаткиња Александра Михајловић под менторством проф. др Предрага Петровића и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

Београд, 14. мај 2024.

1. _____

проф. др Предраг Петровић

2. _____

проф. др Драгана Вукићевић

3. _____

проф. др Валентина Хамовић